

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

REVIEW OF LAW SCIENCES

huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

правовой научно-практический журнал

legal scientific-practical journal

2021/2

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ
NAZARIYASI VA TARIXI.
HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 6 **GAFFAROVA SHAKHNOZA
NURITDINOVNA**
Ensuring equal rights of women and
men: the experience of Uzbekistan

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY
HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ.
MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 13 **ХАМИДУЛИН МИХАИЛ
БОРИСОВИЧ**
**АБДУЛОВ ДАМИР
РУСТАМОВИЧ**
О вопросах несоответствия
бухгалтерского и корпоративного
законодательства

- 19 **ЯКУБОВ ШУХРАТ
УММАТАЛИЕВИЧ**
Давлат бюджети устидан
жамоатчилик назоратини амалга
ошириш

- 35 **ЭРГАШЕВ ИКРОМ
АБДУРАСУЛОВИЧ**
Солиқ маданиятини юскалтириш
солиқ интизомини таъминлашнинг
муҳим элементи

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI.
TADBIRKORLIK HUQUQI.
OILA HUQUQI.
XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 43 **БОЛТАЕВ МАНСУРЖОН
СОТИВОЛДИЕВИЧ**
Ихтиёрий тиббий суғурта
шартномаси объектини аниқлаш
муаммолари

- 53 **FULOMOV AKMALJON SHUKURILLAEVICH**
Қишлоқ хўжалигида шартномавий мажбуриятни бажармаганлик учун қарздорнинг айбдорлик презумпцияси

12.00.06 – TABIIY RESURLAR HUQUQI.
AGRAR HUQUQI. EKOLOGIK HUQUQ

- 59 **UZAKOVA G'UZAL SHARIPOVNA**
Шаҳарларда қурилиш фаолиятини экологизациялашнинг ҳуқуқий масалалари
- 71 **TOŠBOEVA ROBIA SOBIROVNA**
Вопросы дальнейшего совершенствования водно-кадастрового законодательства Узбекистана

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI.
HUQUQBUZARLIKLARNING
OLDINI OLISH. KRIMINOLOGIYA.
JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

- 88 **MUSAEV DJAMALIDDIN KAMALOVICH**
International crime prevention experience in the field of drug trafficking, psychotropic substances and their analogues
- 96 **OCHILOV SAMARIDDIN KAMOLIDDINOVICH**
Шартли ҳукм қилиш институтининг юридик табиати
- 105 **TASHEV AZIZBEK IBRAGIMOVICH**
Возникновение и развитие института отведения несовершеннолетних от системы правосудия

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI.
KRIMINALISTIKA. TEZKOR-QIDIRUV
HUQUQI VA SUD EKSPERTIZASI

- 113 **CHORIEVA DILBAR MENGDABILOVNA**
Ишни судга қадар юритишда ҳимоячи фаолиятида тортишув принципининг таъминланиши аҳамияти

127 **АБДУЛЛАЕВ РУСТАМ
КАХРАМАНОВИЧ**
Ҳодиса жойини кўздан кечиришнинг
криминалистик таъминоти
мақсад ва вазифалари

136 **КАБИРЗОДА ГАВХАРОЙ
КОСИМИ**
Проблемы процессуально-
правовых основ уголовного
преследования

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

145 **БИНАКУЛОВ АЛИЖОН
БОЛИ ЎҒЛИ**
Мажбурий тиббий суғурта:
халқаро-ҳуқуқий асослар, хорижий
давлатлар тажрибаси ва
Ўзбекистонда унинг ҳуқуқий
асосларини яратиш

157 **TUYSCHIEV FARRUKH
ABDUMAJITOVICH**
The concept of public policy in
international commercial arbitration:
refusal of the recognition and
enforcement of foreign arbitral
awards ex officio in Uzbekistan

165 **ЮНУСОВ ҲАЙДАРАЛИ
МУРАТОВИЧ**
АҚШда нодавлат ноҳукумат
ташкilotларининг юридик
таълимдаги ўрни

173 **VALIJONOV DALER
DILSHODOVICH**
Prosecutor's supervision of the
implementation of law on mutual
legal assistance in criminal matters

183 **TURSUNOV ABDUKHALIL
ABDUSALIMOVICH**
Insights for Central Asia from the
principles and disputes of
international water law

UDC: 349.6(045)(575.1)
ORCID: 0000-0001-9357-3200

ШАҲАРЛАРДА ҚУРИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ЭКОЛОГИЗАЦИЯЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИ

Узакова Гўзал Шариповна,

Тошкент давлат юридик университети,
“Экология ҳуқуқи” кафедраси мудирини,
юридик фанлар номзоди, доцент,
e-mail: g.uzakova@tsul.uz

Аннотация. Фуқароларнинг қулай атроф табиий муҳитга эга бўлиш ҳуқуқини таъминлаш, энг аввало, улар яшайдиган ҳудудларда – шаҳарлар ва бошқа аҳоли пунктларида ер, сув, ер ости бойликлари ва бошқа табиий ресурслардан фойдаланиш жараёнида экологик нормативларга риоя қилиш, қурилиш жараёнини экологизациялаш, ҳудудларни оқилона зоналаштириш кабиларга боғлиқ. Амалга оширилган мазкур тадқиқот ишида шаҳарлардаги асосий экологик муаммолар қурилиш ишларини амалга ошириш билан боғлиқ равишда кўриб чиқилди. Бунда қурилиш ишларини амалга оширишнинг ташкилий-ҳуқуқий чора-тадбирлари ва илмий-назарий асослари ўрганилди. Шунингдек, ҳудудларни зоналаштириш, қурилиш жараёнини экологизациялаш, “яшил” иқтисодиётни ривожлантиришнинг афзалликлари, чиқитсиз технологияларни жорий этиш, шунингдек, энергия тежамкор бино-иншоотлар ва уй-жойларни барпо этиш масалалари илмий-ҳуқуқий жиҳатдан ўрганилди. Бундан ташқари, 2030 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон Республикасининг атроф-муҳитни муҳофаза қилиш концепциясида назарда тутилган стратегик мақсадларга эришишда экологик жиҳатдан самарали инновацион технологияларни жорий этиш, атроф-муҳитга салбий таъсирининг олдини олиш ва камайтириш, экологик йўналтирилган иқтисодиётнинг ўсишини таъминлаш, қурилиш фаолиятида ҳам “яшил” стандартларни қўллашнинг илмий-назарий асослари ишлаб чиқилди.

Калит сўзлар: барқарор ривожланиш, “яшил” иқтисодиёт, қурилиш фаолияти, аҳоли пункти (шаҳар), экологизациялаш, камчиқит технология, энергия тежамкор иншоот.

ПРАВОВЫЕ ВОПРОСЫ ЭКОЛОГИЗАЦИИ СТРОИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ГОРОДАХ

Узакова Гузал Шариповна,

кандидат юридических наук, доцент,
заведующая кафедрой “Экологическое право”
Ташкентского государственного
юридического университета

Аннотация. Обеспечение прав граждан на благоприятную окружающую среду связано, в первую очередь, с соблюдением экологических нормативов в процессе использования земельных, водных, подземных и других природных ресурсов, экологизации процесса строительства, рационального зонирования территорий в городах и в других населенных пунктах. В данной исследовательской работе основные экологические проблемы в городах были рассмотрены с выполнением строительных работ. Были изучены организационно-правовые меры и научно-теоретические

основы строительных работ. С научно-правовой стороны изучены вопросы зонирования территорий, экологизации процесса строительства, преимущества развития «зеленой экономики», внедрения малоотходных технологий, а также строительства энергоэффективных зданий и жилья. Кроме того, для достижения стратегических целей Концепции охраны окружающей среды Республики Узбекистан до 2030 года были разработаны научно-теоретические основы внедрения экологически чистых инновационных технологий, предотвращения и снижения негативного воздействия на окружающую среду, обеспечения роста экологически ориентированной экономики, применения «зеленых» стандартов в строительной деятельности.

Ключевые слова: устойчивое развитие, «зеленая экономика», строительная деятельность, населенные пункты (города), экологизация, малоотходные технологии, энергоэффективное строительство.

LEGAL ISSUES OF GREEN CONSTRUCTION ACTIVITIES IN CITIES

Uzakova Guzal Sharipovna,

Head of the Environmental Law Department
of Tashkent State University of Law,
PhD, Associate Professor

Abstract. Ensuring the right of citizens to favorable natural environment depends, first of all, on compliance with environmental standards in usage of land, water, underground and other natural resources, as well as following the rules of green construction processes and rational zoning of urban territories and other residential areas. This study considers main environmental problems in cities in connection with construction processes. At the same time, we also studied organizational legal measures and scientific-theoretical bases of construction activities. In addition, legal assessment and review of zoning issues, greening of construction processes, benefits of developing “green economy,” introduction of low-waste technologies, as well as construction of energy-efficient buildings and housing were carried out. In the context of achieving goals set by the Concept on Environmental Protection of the Republic of Uzbekistan until 2030, scientific and theoretical foundations for the introduction of environmentally friendly innovative technologies, prevention and reduction of negative impact on the environment, ensuring growth of environmental economics, the application of “green” building standards in construction sphere were developed.

Keywords: sustainable development, “green economy,” construction activities, populated areas (cities), greening, low-waste technology, energy-efficient construction.

Кириш

Сўнгги йилларда дунё аҳолисини ташвишга солаётган экологик муаммолар тегишли халқаро ташкилотлар ва алоҳида давлатлар зиммасига ушбу муаммоларнинг олдини олиш ҳамда уларнинг салбий оқибатларини бартараф этиш юзасидан кескин чоралар кўриш вазифасини юклармоқда.

Шаҳарлар атроф-муҳитини ҳуқуқий муҳофаза қилиш масалалари БМТнинг Инсон атроф-муҳити масалалари бўйи-

ча Стокгольм конференцияси (1972 йил), БМТнинг уй-жой ва барқарор шаҳар ривожланиши бўйича Хабитат-III конференцияси (2016 йил 17–20 октябрь, Кито, Эквадор)да кўриб чиқилган бўлиб, Хабитат-III конференцияси доирасида янги шаҳарсозлик дастури қабул қилинди [1].

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг маълумотларига кўра, 2020 йилда дунё аҳолиси 7,8 миллиард кишига етди ва 2050 йилга бориб яна 2 миллиарддан ортиқ кишига кўпаяди [2]. Келгуси ўн йил-

ликларда, айниқса, Африка ва Осиё аҳолиси сезиларли даражада кўпайиши кутилмоқда. Дунё аҳолисининг ярмидан кўпи шаҳарларда истиқомат қилганлиги туфайли шаҳар агломерациялари сони йил сайин ўсиб бормоқда. БМТнинг тахминларига кўра, XXI асрнинг ўрталарига келиб, шаҳар аҳолиси ҳар куни ўртача 200 минг кишига кўпаяди, ҳар ўн кишидан еттитаси шаҳар ҳудудларида яшайди [3, 714-724 б.].

Бугунги кунда ҳал қилиниши керак бўлган шаҳарларнинг асосий экологик муаммолари сифатида атмосфера ҳавоси, сув, тупроқ ифлосланиши; шовқин (акустик) таъсири; шаҳарлар ва уларга туташ “яшил” ҳудудларнинг камайиши; мегаполисларни яратиш орқали шаҳарларни катталаштиришга интилиш атроф-муҳит ва одамларга жиддий босим ўтказётганлиги; кўпчилик давлатларда шаҳарларнинг экологик сифатини таъминлашга қаратилган давлат бошқаруви функцияларининг номувофиқлиги; ҳудудий режалаштириш ва шаҳарсозлик зоналаштирилишини экологиялаштириш жараёнининг сустлиги ёки умуман мавжуд эмаслиги кабиларни кўрсатиш мумкин. Айниқса, бугунги пандемия шароитида ушбу муаммоларнинг баъзилари кескин тус олмоқда [4].

Ваҳоланки, инсоният шаҳардаги табиий ва ижтимоий тизимнинг мувозанатини сақлаган ҳолда, атроф-муҳитни қулай ҳолатда сақлайди ва шу йўл билан ушбу муҳитда ўзининг ҳаёт сифатини таъминлайди. “Табиат – инсон – шаҳар” барқарорлигини таъминлаш жараёни мураккаб ва кўп қиррали бўлиб, бунда шаҳар ҳудудини режалаштириш (city planning), шаҳарларни зоналаштириш, қурилиш жараёнларини экологизациялаш муҳимдир.

Таъкидлаш лозимки, Ўзбекистон Республикасида сўнгги йиллар ичида иқтисодий фаолиятнинг айрим йўналишларини экологиялаштириш ишлари олиб борилган, барқарор ривожланишга ўтиш учун ташкилий ва ҳуқуқий шарт-шаро-

итлар яратилган бўлса-да, шаҳарларда атроф-муҳитни муҳофаза қилиш борасида кўпгина масалалар ҳануз ўз ечимини топмаган.

Мазкур соҳадаги ҳуқуқий тартибга солишнинг мураккаблиги шундан иборатки, бир томондан, қонун ҳужжатлари экологик муносабатлар иштирокчиларининг хатти-ҳаракатларини шаҳар аҳолиси учун мақбул йўналишга айлантириши, иккинчи томондан, прогноз ҳужжатларда белгиланган ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ҳал қилиши керак.

Шаҳарда экологик талабларни ҳисобга олмасдан туриб, одамларнинг хилма-хил эҳтиёжларини қондириш мумкин эмас. Шу билан бирга, шаҳардаги экологик тоза муҳит инсоннинг ҳар томонлама ривожланиши учун имконият яратади. Инсон нафақат психологик жиҳатдан соғлом шаҳар муҳити, балки экологик жиҳатдан зарарсиз муҳитга ҳам муҳтож. Табиий муҳит ҳам инсоннинг эҳтиёжларини қондириш учун шарт-шароит яратиб, ўзига эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлишни талаб қилади.

Шаҳарлар ҳудудининг ривожланиши ва қурилиши учун экологик жиҳатдан асосланган режалаштириш тамойили, асосан, ҳудудий режалаштириш, шаҳарсозликни зоналаштириш, ҳудудларни қуриш, экологик экспертиза, лойиҳа ҳужжатларини экспертизадан ўтказиш, атроф-муҳитни тартибга солиш учун экологик талабларда намоён бўлади. Шунингдек, иқлим ўзгариши билан боғлиқ экологик муаммолар аҳоли ҳаёт сифатига таъсир кўрсатмоқда [5, 58-61 б.].

Иқтисодий ривожланишда саноат сектори асосий роль ўйнайди. Шу муносабат билан бугунги кунда атроф-муҳит ифлосланишининг асосий омили саноат ишлаб чиқаришининг ривожланиш тенденцияси бўлиб қолмоқда. Анъанавий саноат (кимё, металлургия, тоғ-кон саноати ва бошқалар) билан бир қаторда замонавий тех-

нологияларни қўллаш билан боғлиқ янги тармоқлар кенг тарқалиб, ушбу соҳалар оғир металллар каби атроф-муҳитни заҳарли чиқиндилар билан ифлослантиришга сабаб бўлмоқда.

Аҳоли пунктлари ва уларга туташ ҳудудлардаги табиий ва табиий антропоген ландшафтларни муҳофаза қилишда ландшафтни режалаштириш муҳим восита сифатида хизмат қилиши керак. Бундан ташқари, шаҳар ландшафтнинг ажралмас қисми бўлган, ҳар доим шаҳарлар ҳаётида муҳим тарихий аҳамиятга эга шаҳарлардаги кўкаламзорларни ҳимоя қилиш долзарб муаммо саналади, чунки айнан улар шаҳарлар аҳолисининг турли эҳтиёжларига хизмат қилади (коммунал-маиший, рекреация, атроф-муҳитни муҳофаза этувчи, санитария, урбанистик ва бошқалар) [6, 104-6].

Шаҳар муҳитининг долзарб муаммоларидан бири бўлган шовқин таъсири табиий ва табиий-антропоген объектлар, шунингдек, аҳолига комплекс таъсир қилиш хусусиятига эга. Илмий-техник тараққиётнинг аксарият ютуқлари шовқин таъсирининг манбалари (автомобиль, темир йўл, ҳаво транспорти, хўжалик, одамларнинг қурилиш ва ишлаб чиқариш фаолияти ва бошқалар) бўлиб, уларнинг барчаси бир вақтнинг ўзида шаҳар муҳитига таъсир қилиши мумкин.

Шовқин таъсирини аниқлаш давлатнинг экологик ва урбанизация бўйича сиёсатини амалга ошириш доирасидаги устувор йўналишларидан бири бўлиши зарур. Бунда шаҳарларнинг “акустик” барқарорлигини таъминлаш учун бир қатор техник (технологик), шаҳарсозлик ва санитария-эпидемиологик чоралар кўрилиши керак.

Ўзбекистон Республикасининг мазкур йўналишдаги ижобий тажрибаларидан бири шундан иборатки, ушбу давлатда қабул қилинган 2030 йилгача бўлган даврда Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш

концепциясида шаҳарларда атроф-муҳитни муҳофаза қилишга қаратилган комплекс чора-тадбирлар белгиланган. Белгиланган чора-тадбирлар мамлакатда “Яшил ўсиш” йўлига ўтишнинг устувор вазифаларини белгилаб беради. Улар қайта тикланадиган энергия манбаларидан фойдаланишни кенгайтириш, чиқиндиларни қайта ишлаш, оқова сувларнинг пайдо бўлишини тартибга солиш кабиларни назарда тутати.

Материал ва методлар

Мазкур мақола доктринал тадқиқот сифатида қонун ҳужжатлари ва илмий-назарий манбалар таҳлилининг ўз ичига олади. Ушбу мақолада соҳага оид илмий тушунчалар, назариётчи олимларнинг қарашлари, хулоса ва фикрлари ўрганилган. Шунингдек, қурилиш соҳасига оид қонун ҳужжатлари қиёсий-ҳуқуқий жиҳатдан таҳлил қилинган. Мақола мавзуга оид асосий тушунчаларни ўрганишдан бошланган, ушбу тушунчаларни ривожлантириш билан давом эттирилган ҳамда мавжуд механизмларни такомиллаштириш, муаммоларни ҳал қилиш йўллари кўрсатишга оид хулосаларга келиш билан якунланган. Бу хулосаларнинг амалга ошиши инсониятнинг барқарор ривожланишини таъминлашда ҳудудларни зоналаштириш ҳамда қурилиш соҳасини экологизациялашнинг ўрни ва ролини очиб бериш, аҳоли пунктларида атроф-муҳитни соғломлаштириш ҳисобига фуқароларнинг қулай атроф-табиий муҳитга эга бўлиш ҳуқуқини таъминлаш мақсадларига эришишга хизмат қилади.

Тадқиқот натижалари таҳлили

Шаҳарлар барқарор ривожланишининг муҳим шартларидан бири ҳам айнан шаҳар ривожланишининг экологик, иқтисодий ва ижтимоий жиҳатларининг уйғунлигини таъминлашни назарда тутати. Ушбу тамойил шаҳарларда атроф-муҳитни муҳофаза қилишнинг асосини ташкил этади. 1987 йилда БМТнинг Атроф-муҳит ва

ривожланиш бўйича халқаро комиссияси томонидан жорий этилган “барқарор ривожланиш” (“sustainable development” атамаси – мувозанатли, доимий қўллаб-қувватланадиган, ўзини ўзи таъминлайдиган, мақбул ривожланиш) келажак авлодларнинг ўз эҳтиёжларини қондириш имкониятларини хавф остига қўймаган ҳолда ҳозирги пайтдаги эҳтиёжларни қондирадиган ривожланишни англатади.

Бу ҳозирги ва келажак авлодларнинг тенг манфаатлилиги ғоясига таянадиган, экологик жиҳатдан асосланган иқтисодий ва ижтимоий ривожланишдир. Шу билан бирга, кўплаб олимлар барқарор ривожланиш концепциясининг пайдо бўлишини БМТнинг Инсон атроф-муҳити масалалари бўйича Стокгольм конференцияси (1972) натижалари билан боғлайди. Шаҳарларнинг ижтимоий-иқтисодий экологик муаммолари ҳамда ўсиб бораётган урбанизация масалалари БМТнинг уй-жой ва барқарор шаҳар ривожланиши бўйича Хабитат-III конференцияси (2016 йил 17–20 октябр, Кито, Эквадор) қатнашчилари томонидан ҳам кўриб чиқилган. Кун тартибидаги мақсадни (шаҳарлар ва аҳоли пунктларининг очиқлиги, хавфсизлиги, пухталиги ва экологик барқарорлигини таъминлаш) амалга ошириш доирасида янги шаҳарсозлик дастури қабул қилинди (Барча учун экологик барқарор шаҳарлар ва аҳоли пунктларга бағишланган Кито декларацияси).

БМТнинг Шаҳарларни ривожлантиришнинг янги дастурини (Хабитат-III) амалга ошириш режасига мос ҳолда, алоҳида давлатларда барқарор ривожланиш концепцияси доирасида шаҳарлар ҳудудини ривожлантириш ва қуришни режалаштиришда қўлланилиши керак бўлган аниқ экологик ва ҳуқуқий чоралар комплекс тизимини яратиш лозим. Хусусан, шаҳарларни ривожлантириш ва қуришни режалаштиришда бир қатор омилларни ҳисобга олиш керак: атроф-муҳит ҳолати

(физикавий, кимёвий, биологик кўрсаткичлар ва табиий муҳит таркибий қисмлари бўйича атроф-муҳитга бўлган босим; атроф-муҳитда тўпланган зарар ва бошқа омиллар); шаҳар аҳолисининг саломатлик ҳолати (меҳнатга лаёқатли ва лаёқатсиз; ёш гуруҳлари бўйича) ва аҳолининг маълумот даражаси; шаҳарлар тури ва аҳоли сони; шаҳарнинг ихтисослашуви (иқтисодий, фан, техниканинг устувор тармоқлари ёки ўз ҳудудидан ноёб тарихий, маданий ва ҳ.к. ёдгорликларга эгаллиги); табиий ва географик омиллар (атроф-муҳит ҳарорати, сув объектларининг мавжудлиги, қуёшли ёки ёмғирли кунлар сони, энг кўп учрайдиган табиий ҳодисалар, шу жумладан, прогноз қилинадиган, ҳудуднинг сейсмик фаоллиги, сув тошқини зоналари ва бошқалар); шаҳарсозлик омиллари (мавжуд қурилишнинг табиати, шаҳарда устувор бўлган капитал қурилиш лойиҳаларининг хусусиятлари, жамоат жойлари, кўча ва йўл тармоқлари тизимини ривожлантириш ва бошқалар).

Шаҳарларни барқарор ривожлантиришда қурилиш фаолиятини экологик, шаҳарсозлик, сейсмик ва бошқа талаблар доирасида амалга ошириш ниҳоятда муҳим бўлиб, бунда ернинг юза қатламидаги “тупроқ”ни сидириб олиш, ундан шаҳарни кўкаламзорлаштириш каби йўналишларда фойдаланиш мумкин. Қурилиш фаолиятини амалга ошириш жараёнида тупроқ эмас, балки айнан ердан фойдаланилади. Шу муносабат билан Ю.Г. Жариковнинг фикрича, “тупроқ” тushunchasi мустақил мавжуд бўлиши мумкин бўлса-да, бу ҳуқуқий муносабатларнинг хусусиятини ўзгартирмайди [7, 3-б.]. Бу қараш, айниқса, бино ва иншоотларни қуриш учун табиатдан фойдаланиш объектини тавсифлашда ўринлидир. Афсуски, сўнгги пайтларда юридик адабиётларда қурилиш ишларига фақат ердан фойдаланишнинг тури сифатида умумий ёндашиш қабул қилинган. Бу эса бундай фаолият-

нинг экологик (кенг маънода) мазмуни ва аҳамиятини етарли даражада акс эттирмайди.

Қурилиш ишларини режалаштиришда, одатда, қурилиш мўлжалланган участка остидаги ер қаърида фойдали қазилмалар мавжудлиги ёки йўқлиги, атмосфера ҳавосининг сифати ва радиация даражаси ҳам аниқланади. Ўзбекисон Республикасининг “Аҳолининг санитария-эпидемиологик осойишталиги тўғрисида”ги 2015 йил 26 августдаги ЎРҚ-393-сон қонунига биноан, давлат санитария назоратини амалга оширувчи мансабдор шахслар аҳоли пунктларини режалаштириш ва қуриш лойиҳалари ҳамда объектларни жойлаштириш бўйича истиқболли режалар, шунингдек, корхоналар, бинолар ва иншоотларни қуриш, реконструкция қилиш лойиҳалари, қурилиш учун ер участкалари бериш, хўжалик ва маиший мақсадларда сувдан фойдаланиш жойлари ҳамда оқова сувлар тозаланишидан кейин уларни тушириб юбориш шартларини аниқлаш, заҳарли, кимёвий, радиоактив моддалар ва бошқа моддаларни утилизация қилиш ҳамда кўмиб ташлаш масалалари бўйича, иншоотлар, турар жойлар, даволаш-профилактика, таълим, маданият, спорт муассасалари ва бошқа муассасалар, ишлаб чиқариш бинолари ҳамда санитария-маиший бинолар, шунингдек, ускуналар, транспорт воситаларининг санитария қоидалари, нормалари ва гигиена нормативларига мувофиқлиги тўғрисида хулосалар беради (12-модда).

Қонунда берилган ҳуқуқдан фойдаланиш ёки фойдаланмаслик табиатдан фойдаланувчининг хоҳиш-иродасига боғлиқ, лекин давлат нафақат субъектга қурилиш қилиш ҳуқуқини беради, балки табиий объектдан оқилона фойдаланиш ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ҳуқуқи билан боғлиқ мажбуриятларни ҳам ўз ичига оладиган унинг эркинлик чегарасини ҳам белгилайди.

Био ва иншоотларни қуриш ёки реконструкция қилиш натижасида вужудга келадиган ижтимоий муносабатлар турли ҳуқуқ соҳалари билан тартибга солинади. Қурилиш ишларини амалга ошириш учун рухсат олиш маъмурий-ҳуқуқий, қурилиш ишларини бажариш, фуқаролик-ҳуқуқий (тадбиркорлик-ҳуқуқий), ёлланма меҳнатдан фойдаланишда меҳнат-ҳуқуқий муносабатларни вужудга келтиради. Шунингдек, субъектлар ўртасида “жамият – табиат” соҳасидаги ижтимоий муносабатлар – ер майдонига қурилиш қилиш, табиатдан фойдаланиш ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш бўйича тегишли экологик муносабатлар ҳам вужудга келади.

Аҳоли пунктларида қурилиш фаолияти – бу жисмоний ва (ёки) юридик шахсларнинг табиий объектлардан фойдаланиш соҳасидаги фаолиятидир. Бунинг натижасида ер сатҳининг тегишли қисми ва унда (ёки унинг остида) жойлашган табиий объектлар сунъий равишда кўчмас мулк (бинолар, иншоотлар, тугалланмаган қурилишлар, рухсатсиз қурилишлар) қуриш ёки реконструкция қилиш натижасида табиий ва антропоген объектга айлантирилади. Ер майдонларига қурилиш қилишга оид ишларни экологик жиҳатдан аҳамиятли фаолият [8, 18-б.] сифатида баҳолаш мумкин. Зеро, мазкур фаолият ҳам табиий манбаларга интенсив таъсир кўрсатиш усули билан тавсифланади ҳамда ҳозирги ва келажак авлодлар манфаатларини кўзлаб, уларни амалга оширишда атроф-муҳитни муҳофаза қилишни талаб қилади.

Гувоҳи бўлганимиздек, қурилиш қадим-қадимдан ер ва табиий объектларни ўзгартиради. Шунга қарамай, экологик қонунчилик табиий хусусиятларини сақлаб қолган ерларни айнан табиий объектлар қаторига қўшиш имконини беради. Шунинг учун қурилиш натижасида ер юзаси табиий ва антропоген объектга айланади, деб таъкидлаш мумкин.

Биоларни қурилган ерлар, уларнинг қонунийлигига қараб таснифлашда қонуний равишда қурилган бино ва иншоотлар эгаллаб турган ерлар ҳамда рухсатсиз қурилган биолар эгаллаб турган ерларга ажратиш мумкин. Функционал мақсадига кўра эса биолар икки гуруҳга ажратилди: турар-жой ва нотурар-жой, яъни яшаш учун мўлжалланмаган биолар.

Ер юзасидан, айниқса, мегаполис-шаҳарларда оқилона фойдаланиш зарурати савдо ва умумий овқатланиш, ишлаб чиқариш, сақлаш ва бошқа мақсадлар учун ер ости иншоотларини қуриш заруратини очиб берди. Шу боис замонавий дунёда бир хил миқдордаги ер ости ва ер усти қаватларига эга биолар қурилиши кенг учрайди. Ер ости иншоотлари ер сатҳидан пастда жойлашиб, уларни қуриш билан боғлиқ ижтимоий муносабатлар ер ости бойликлари тўғрисидаги махсус қонунлар билан ҳам тартибга солинади.

Бугунги кунда деярли барча аҳоли пунктлари улардан фойдаланиш шакли ва мақсадига кўра зоналаштирилади. Юридик адабиётларда “худудларни экологик зоналаштириш” тушунчасига ягона ёндашув ишлаб чиқилмаган. Хусусан, айрим муаллифлар экологик зоналаштиришни улардан оқилона фойдаланиш ва зарур даражада ҳимоя қилишни таъминлаш мақсадида худудлар, сув зоналари, ҳаво бўшлиғи, табиий объектлар ва манбаларнинг чегараларини аниқ ва яққол белгилаш учун қонунда назарда тутилган чора-тадбирлар тизими сифатида белгилайди [9, 134-б.].

Худудий зоналаштириш – бу аҳоли пунктининг худудини зоналарга бўлиш ва уларнинг ҳуқуқий режимини шаҳарсозлик ҳужжатлари ва қурилиш қоидаларида белгилаш, шаҳарсозлик соҳасидаги тегишли органларнинг ер участкаларидан фойдаланиш, уларда бино ва иншоотларни ягона комплекс сифатида ташкил этиш ва улардан фойдаланишни келишилган ҳуқуқий

тартибга солишга қаратилган фаолиятидир [10, 22-б.].

Зоналаштириш муайян зоналар худудларидан шаҳарсозлик фаолиятини амалга ошириш учун фойдаланишда чеклашлар белгиланишини назарда тутди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Шаҳарсозлик кодексининг 41-моддасида 9 та зоналарнинг худудларидан фойдаланишда чеклашлар назарда тутилган: маданий мерос объектларининг муҳофаза зоналари, кўриқхона зоналарида; муҳофаза этиладиган табиий худудлар зоналарида; санитария зоналарида; санитария-муҳофаза зоналарида; фойдали қазилмалар жойлашган зоналарда; табиий ва техноген хусусиятдаги фавқулодда вазиятларнинг таъсирига учраган зоналарда; фавқулодда экологик ҳолатлар ва экологик офат зоналарида; табиий-иқлим шароити экстремал зоналарда.

Юқоридагилар асосида мақсади ва вазифаларига қараб, аҳоли пунктларида зоналаштиришни уч турга бўлиш мумкин:

1) *“рухсат этувчи-чекловчи” зоналаштириш* – унинг асосий мақсади ажратилган зона чегарасида жойлашган ер участкалари ва бошқа объектлардан фойдаланишнинг мумкин бўлган турларини аниқлаш ҳисобланади;

2) *экологик зоналаштириш* – муҳофаза этиладиган табиий худудларнинг айрим турлари учун назарда тутилган. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг 2004 йил 3 декабрдаги 710-II-сон “Муҳофаза этиладиган табиий худудлар тўғрисида”ги қонунда сувни муҳофаза қилиш зоналари, сув объектларининг санитария муҳофазаси зоналари, рекреация зоналари, курорт табиий худудлар зоналари, балиқ хўжалиги зоналари, кўриқланма зоналар, табиат боғлари зоналари, миллий боғлар худудларидаги функционал зоналар ва бошқалар ҳақида сўз боради. Шунингдек, аграр теграларда ҳам экологик талабларга риоя қилишда зоналаштириш муҳим аҳамият касб этади [11, 67-72 б.];

3) “ташкилий-бошқарув” зоналаштириш – табиатдан фойдаланиш доирасида ташкиллаштириш ва бошқарув соҳаси муаммоларини ҳал қилиш учун мўлжалланади. Ушбу зоналаштириш турига ҳудудий режалаштиришда функционал зоналарни ажратишни киритиш мумкин. Ҳудудни функционал зоналаштириш ердан фойдаланиш ва қурилиш қоидаларида батафсил ҳуқуқий режимга эга бўлган ҳудуднинг истиқболли устуворлигини аниқлаш учун амалга оширилади.

Аҳоли пунктларида қурилиш ишларини амалга ошириш ҳақида сўз борганда, қурилиш жараёнини экологизациялаш масаласига тўхталиб ўтиш зарур. Бугунги кундаги глобал экологик муаммолар фан ва амалиётда “яшил” атамасини ҳаёт фаолиятининг турли хил объектлари ва жараёнларига нисбатан фаолроқ қўлланилишини белгилайди. Бу уларнинг экологик жиҳатдан хавфсиз хусусиятларини кўрсатади [12]. Масалан, БМТнинг Атроф-муҳит бўйича дастури, Халқаро меҳнат ташкилоти, Халқаро иш берувчилар ташкилоти ва Касаба уюшмаларининг халқаро конференцияси биргаликда “Яшил ишчи ўринлари” деб номланган тадбир ўтказмоқда. Шу билан бирга, қурилиш соҳасининг экологизациялашуви сўнгги йилларда фан ва амалиётда янги қурилаётган бино ва иншоотларнинг – “яшил” қурилиш [13] каби юқори сифатини таъминловчи янги йўналиш пайдо бўлишига олиб келди. “Яшил” қурилиш тушунчасининг пайдо бўлиши дунё иқтисодиётининг “яшил” иқтисодиётга ўтишга қаратилган умумий тенденцияси билан узвий боғлиқ бўлиб, бунда, авваламбор, ишлаб чиқаришнинг энергия тежамкорлиги, энергия самарадорлиги стратегиясини тарғиб қилиш, муқобил энергия манбаларидан кенг фойдаланиш каби мақсадларни кўзлайди.

“Яшил” иқтисодиёт концепцияси халқаро ҳамжамият томонидан 2008 йилдаги молиявий инқирозни ҳал қилиш воситаси

сифатида қўлланилиб, 2012 йилда бўлиб ўтган БМТнинг барқарор ривожланиш бўйича “Рио + 20” конференциясида барқарор ривожланиш ва камбағалликни қисқартириш доирасидаги мавзулардан бири бўлган. 2011 йилда БМТнинг Тараққиёт дастури “яшил” иқтисодиёт ҳақида маъруза эълон қилди ва уни инсоният фаровонлигини яхшилаш ҳамда атроф-муҳит ўзгариши ва экологик ресурслар етишмовчилиги билан боғлиқ таҳдидларни қисқартириш орқали ижтимоий тенгликни таъминлашга йўналтирилган иқтисодиёт сифатида таърифлади.

“Яшил” қурилиш – бу бино ва иншоотларни қуришда экологик тоза материаллардан фойдаланиш, бинолар, иншоотларнинг энергия самарадорлигини ошириш ва уларнинг атроф-муҳитга салбий таъсири энг кам даражада бўлишини кўзда тутувчи интеграциялашган тушунчадир. “Яшил” қурилиш талабларининг жорий этилиши қурилиш соҳасининг экологизациялашувини таъминлайди ҳамда табиатга зарарли таъсирни камайтириш, табиий манбаларни (шу жумладан, энергетик) истеъмол қилиш даражасини пасайтириш ва улардан оқилона фойдаланишни амалга оширишнинг энг муҳим шарти ҳисобланади.

Турли мақсадлар учун қурилаётган ва мавжуд бинолар, иншоотларнинг экологик самарадорлигини баҳолаш учун хорижий мамлакатларда “яшил” стандартлар ишлаб чиқилган. Биноларнинг экологик самарадорлигини баҳолаш учун бир нечта халқаро тизимлар мавжуд. Қурилишдаги халқаро “яшил” стандартлар орасида энг таниқли тизимларга БРЕЕАМ (Буюк Британия), ЛЕЕД (АҚШ), ДГНБ (Германия) кибиларни киритиш мумкин. Мазкур тизимларнинг ҳар бири ишлаб чиқилган рейтинг кўрсаткичлари асосида турли даражадаги сертификатлашни таъминлайди. Ушбу тизимлар халқаро мақомга эга ва биноларни уларнинг ҳудудий жойлашуви ва “миллий”

мансублигидан [14] қатъи назар, баҳолаш учун ишлатилади. Масалан, 2018 йил маълумотларига кўра, LEED сертификатига эга бўлган биноларнинг 43 % м² АҚШ худудидан ташқарида жойлашган. Бундай бинолар ушбу даврда Россия Федерациясида 122 та, Қозоғистонда 44 та объектлар BREEAM стандартлари бўйича қамраб олинган бўлса, Ўзбекистонда бирорта ҳам “яшил” стандартга эга бўлган бино мавжуд эмас. Шу билан бирга, Tashkent City комплекси BREEAM стандарти бўйича сертификатлаштиришдан ўтиши режалаштирилганлиги маълум қилинган.

Дунё мамлакатларида “яшил” қурилишнинг ривожланиши ушбу концепцияни оммалаштириш ҳамда фуқароларнинг экологик маданияти ва экологик фаоллигининг умумий даражасини ошириш орқали ҳам таъминланади. Табиий ресурсларга истеъмолчилик муносабати уларнинг самарасиз ишлатилиши ва атроф-муҳитга салбий таъсир кўрсатишига олиб келади. “Яшил” стандартлар асосида қурилган бинолардан фойдаланишнинг иқтисодий афзаллиги бундай бинонинг ишлаш босқичида намоён бўлади (сув сарфининг камайиши, энергия сарфи, ижара тўловларининг кўпайиши ва бошқалар).

Қурилишнинг бошланғич босқичида – бинони лойиҳалашда “яшил” стандартлардан фойдаланиш улар нархининг сезиларли даражада ошишига олиб келмайди. Масалан, халқаро мутахассисларнинг фикрига кўра, экологик офис биносини қуриш харажатларининг ўртача ўсиши 4-8 %, энг мураккаб лойиҳалар учун 18 %гача ташкил этади. Номоддий имтиёзлардан ташқари бундай бино муҳандислик тармоқларига уланиш нархини пасайтириш энергия ва манбалар учун тўловларни камайтириш, техник хизмат кўрсатиш харажатларини камайтириш, ижара ҳақини кўпайтириш ва бўш жойлар улушини камайтириш имконини беради. Натижада бинонинг бутун ҳаёт циклини [15] ҳисобга

олганда, экологик қурилиш ҳар доим ҳам афзалроқдир. Хусусан, Greg Kats тадқиқотларида (2010 й.) оддий ва “яшил” қурилиш нархи ўртасидаги фарқ юқори эмаслиги ҳамда АҚШдаги 170 та “яшил” бинолар бўйича маълумотлар улар оддий бинолардан ўртача 1,5 фоизга қимматроқлиги қайд этилади. БМТ Тараққиёт дастурининг ҳисоботида (2011 й.) бино қурилгандан кейин “яшил модернизация” лойиҳалаштиришнинг дастлабки босқичларида барқарор ривожланиш қоидаларини бирлаштиришга қараганда молиявий ва экологик жиҳатдан катта харажатлар талаб этиши қайд этилган.

Тадқиқот натижалари

Юқоридагилардан келиб чиқиб, Ўзбекистон Республикасида бюджет маблағлари ҳисобидан қурилиш жараёнида “яшил” стандартларни оммалаштириш ва амалга оширишнинг самарали усуллари – экологик сертификатларга эга бўлган қурилиш маҳсулотларига давлат ва жамоат эҳтиёжларини қондириш учун товарлар, ишлар, хизматларни сотиб олиш бўйича тендер ҳужжатлари талабларини белгилаш мақсадга мувофиқ.

Қайд этиш жоизки, шу каби таклифлар бошқа мутахассислар томонидан ҳам билдирилган [16, 68-69 б.]. Ушбу ҳолат АҚШ ва Европа Иттифоқи мамлакатларида экологик сертификатлаштириш ва “яшил” стандартларни амалиётга жорий этиш бўйича тажрибага мос келади. Масалан, АҚШда ижтимоий ва муниципал объектлар учун мажбурий экологик сертификатлаштириш тизими жорий қилинган. Шунингдек, қурилиш учун ер участкасини аукцион (тендер) асосида ажратишда қурилишни “яшил” стандартларга биноан амалга оширишни таклиф этаётган талабгорга устунлик бериш тўғрисидаги қондан ҳам қонунчиликда қайд этиш мақсадга мувофиқ.

Таъкидлаш лозимки, қонунчиликда “яшил” қурилишни ривожлантиришни рағбатлантириш, унинг афзалликлари

тўғрисида аҳолини хабардор қилиш ва тегишли талабларни ҳаётга татбиқ этиш жамиятнинг барқарор ривожланиши учун замин яратиши мумкин.

Умуман олганда, “яшил” қурилиш табиий ресурс сарфини камайтириш ва мақбуллаштиришга қаратилган. Шу билан бирга, келгусида бинолар ва иншоотларнинг энергия тежаш ва энергия самарадорлигини таъминлашнинг ҳуқуқий асосларини ишлаб чиқиш лозим.

Хулосалар

Дунёда урбанизация жараёнлари фаоллашиб бораётган бугунги кунда шаҳарларда қурилиш фаолиятини экологик-ҳуқуқий таъминлаш зарурати куйидаги ҳолатлар билан асосланади:

биринчидан, аҳоли пунктларида қурилиш ишларини амалга ошириш жараёнида табиий объектлар қиёфасининг ўзгариши уларнинг сифат хусусиятларининг ўзгаришига олиб келади. Аҳоли пунктларида қурилиш ишларини амалга оширишнинг экологик-ҳуқуқий аҳамияти табиий объектларнинг (ер, ўрмон, ер ости бойликлари, сув объектлари) трансформацияси билан белгиланади ва бунда антропоген объект – кўчмас мулк объекти пайдо бўлиши (ўзгариши) билан тавсифланади;

иккинчидан, фуқаролар ва юридик шахсларнинг маблағлари ҳисобидан, уларнинг шахсий манфаатларини таъминлашга хизмат қилувчи бинолар, иншоотлар қуриш ишларини амалга оширишнинг сезиларли даражада кенг тарқалганлигига қарамай, бу қурилиш соҳасидаги жамоатчилик манфаати муҳим ўрин тутиши ва ҳукумат томонидан мудофаа ва хавфсизлик масалаларини ҳал қилиш, шунингдек, фуқароларнинг экология, таълим, фан, маданият, тиббиёт ва соғлиқни сақлаш, жисмоний тарбия ва спорт ҳамда турар-жойга бўлган ҳуқуқларини амалга ошириш учун шарт-шароитлар яратиш мажбуриятини бажаришга тўсқинлик қилмайди;

учинчидан, аҳоли пунктларини лойиҳалаштириш ва уларнинг бош қурилиш режаларини тасдиқлашда, кейинчалик ушбу лойиҳаларни амалга оширишда ҳудудни зоналаштириш муҳим аҳамиятга эга. Зоналаштириш ишларининг тўғри ташкил этилиши мазкур аҳоли пункти атроф-муҳитининг аҳоли учун қулай бўлишига ҳисса қўшади;

тўртинчидан, табиий объектлардан ҳозирги ва келажак авлодлар манфаатларига мувофиқ оқилона фойдаланишни таъминлайдиган қулай атроф-муҳитга бўлган эҳтиёж ва барқарор ривожланиш концепцияси барча мамлакатлар тараққиётининг устувор йўналишларидан бири сифатида қурилиш соҳасини экологиялаштиришни изчил ва тизимли равишда амалга оширишни тақозо этади. Хусусан, Ўзбекистон Республикасида кўчмас мулк объектларини лойиҳалаштириш, қуриш ва реконструкция қилиш ҳамда улар асосида биноларни сертификатлаштиришда “яшил” стандартлардан қисман фойдаланилганига қарамай, “яшил” қурилиш ушбу соҳани экологизациялашнинг ўзига хос ва истиқболли усули сифатида намоён бўлади;

бешинчидан, “Яшил” қурилишни ҳуқуқий тартибга солиш қурилиш материаллари ва конструкцияларнинг атроф-муҳитга таъсирини камайтириш, қурилиш ишларини бажаришда чиқиндиларни камайтириш, энергия тежаш, бинолар, иншоотларнинг энергия самарадорлигини ошириш, сувдан оқилона фойдаланишга қаратилганлиги исботланган. Шу сабабли қурилиш соҳасини экологизациялашнинг яна бир усули – атроф-муҳит ва унинг таркибий қисмларини муҳофаза қилишнинг талабларини ҳисобга олган ҳолда, табиий объектлардан (ўрмон, ер, сув объектлари, ер ости бойликлари) қурилиш мақсадларида оқилона фойдаланиш ҳисобланади;

олтинчидан, “Яшил” қурилиш ўсиш суръатларининг тезлашишига таъсир кўр-

сата оладиган оммавий-ҳуқуқий воситалар тизимида давлат томонидан иқтисодий рағбатлантириш чоралари муҳим аҳамиятга эга. Давлат томонидан рағбатлантиришнинг асосий турлари сирасига қўчмас мулк бозори иштирокчиларининг “яшил”

лойиҳалари учун солиқ имтиёзлари, “яшил” лойиҳаларни субсидиялаш, экологик жиҳатдан самарали уй-жой сотиб олишда жисмоний шахслар учун махсус имтиёзларни қўллаш кабиларни киритиш мумкин.

REFERENCES

1. New urban development program (Kyoto Declaration on Environmentally Sustainable Cities and Settlements for all. Adopted on the UN Habitat III Conference on Housing and Sustainable Urban Development (October 17-20, 2016, Kyoto, Ecuador). Available at: <https://www.habitat3.org/> (accessed 03.06.2021).
2. Population of the world and countries. Available at: www.countrymeters.info/ (accessed 03.06.2021).
3. State of world's cities 2012/2013. Prosperity of Cities. United Nations Human Settlements Programme, 2012.
4. Biological resources – COVID-19. Legal support of biological resources for scientific purposes and biological safety. European Journal of Molecular & Clinical Medicine. 2020, vol. 7, issue 2, pp. 714-724. Available at: https://ejmcm.com/article_2125.html/ (accessed 03.06.2021).
5. Skripnikov N., Kenzhaev R. Sovershenstvovanie agrarnogo zakonodatel'stva v usloviyah izmenjajushhegosya klimata. Na primere Uzbekistana [Improving agricultural legislation in a changing climate. On the example of Uzbekistan]. Review of law sciences. 2018, no 4, pp. 63-66. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovershenstvovanie-agrarnogo-zakonodatelstva-v-usloviyah-izmenyayuschegosya-klimata-na-primere-uzbekistana/> (accessed 03.06.2021). DOI: 10.24412/2181-1148-2018-4-63-66/.
6. Evdokimova T.V. Pravovaya ohrana esteticheskikh svoystv landshaftov [Legal protection of the aesthetic properties of landscapes]. Moscow, Yurlitinform, 1972, 104 p.
7. Jarikov Yu.G. Ohrana pochv – obyazannost zemlepolzovateley [Soil protection is the responsibility of land users]. Moscow: Yuridicheskaya literatura, 1965, 3 p.
8. Dubovik O.L., Kremer L., Lyubbe-Volf G. Ekologicheskoe pravo. Uchebnik [Environmental law. Textbook]. Moscow, Eksmo, 2005, 18 p.
9. Ekologiya. Yuridicheskij jenciklopedicheskij slovar [Ecology. Legal encyclopedic dictionary]. Moscow, 2001, 134 p.
10. Lisina N.L. Pravovoy rejim zemel poseleniy. Diss. kand. jurid. nauk. [Legal regime of settlement lands. Dissertation of the candidate of legal sciences]. Moscow, 2003, 272 p.
11. Skripnikov N., Mirzaabdullaeva M. Pravovoe obespechenie nauchnyh issledovanij v agrarnom sektore [Legal support of scientific research in the agricultural sector]. Review of law sciences. 2018, no 2, pp. 68-72. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovoe-obespechenie-nauchnyh-issledovaniy-v-agrarnom-sektore/> (accessed 03.06.2021).
12. Ignateva I.A. Ekonomicheskoe regulirovanie v oblasti ohrani okrujayushey sredi i prirodopolzovaniya i instrumenty «zelenoy» ekonomiki: tochki peresecheniya v prave [Economic regulation in the field of environmental protection and nature management and tools of the “green” economy: intersection points in law]. Environmental law, 2012, no 4, pp. 37-42.
13. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication Available at: <http://www.unep.org/greeneconomy/> (accessed 03.06.2021).

14. Tsifrovye dvoyniki i «zelenoe» stroitel'stvo – dan' mode ili zalog uspekha? Available at: https://forbes.uz/blogs/blogsid_219658/; Chto budet vklyuchat' v sebya pervyy v Uzbekistane 200-metrovyj neboskreb? Available at: <https://mytashkent.uz/2018/10/15/chto-budet-vklyuchat-v-sebya-pervyj-v-uzbekistane-200-metrovyj-neboskreb/> (accessed 03.06.2021).

15. Polyakov A. Razvivat yekologicheskoe stroitel'stvo. Rossiyskiy stroitel'niy kompleks. Federalniy otraslevoy portal [Develop ecological construction. Russian building complex. Federal industry portal]. Available at: <http://rossk.ru/> (accessed 03.06.2021).

16. Predlojeniya po sovershenstvovaniyu zakonodatel'stva, napravlennogo na stimulirovanie zelenogo stroitel'stva. Doklad Rabochey gruppi po sovershenstvovaniyu zakonodatel'stva v oblasti ekologicheskogo stroitel'stva [Proposals for improving legislation aimed at stimulating green construction. Report of the Working Group on Improving Legislation in the Field of Green Building]. Moscow, Liniya Print, 1997, 11 p. (In Russ.).

17. Shelyutto M.L. Obzor VII yejegodnix nauchnix chteniy, posvyashennix pamyati professora S.N. Bratusya [Review of the VII Annual Scientific Readings dedicated to the memory of Professor S.N. Bratusya]. Journal of Russian Law, 2013, no 1, pp. 68-69.

18. Uzakova G. Normirovanie zemlepol'zovaniya: sravnitel'no-pravovoy analiz [Land use regulation: comparative legal analysis]. Review of law sciences, 2017, no 1. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/normirovanie-zemlepolzovaniya-sravnitelno-pravovoy-analiz/> (accessed 03.06.2021).

Г. Узакова Нормирование землепользования: сравнительно-правовой анализ // Review of law sciences. 2017. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/normirovanie-zemlepolzovaniya-sravnitelno-pravovoy-analiz> (дата обращения: 03.06.2021).

19. To'htashev H.I. Razvitie chastnoj sobstvennosti na zemel'nyh uchastkah: nauchno-teoreticheskij analiz [Development of private property on land plots: scientific and theoretical analysis]. Review of law sciences, 2020, no 1. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-chastnoy-sobstvennosti-na-zemelnyh-uchastkah-nauchno-teoreticheskij-analiz/> (accessed: 29.04.2021).

Тўхташев Ҳикматилла Исмаилович Развитие частной собственности на земельных участках: научно-теоретический анализ // Review of law sciences. 2020. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-chastnoy-sobstvennosti-na-zemelnyh-uchastkah-nauchno-teoreticheskij-analiz> (дата обращения: 29.04.2021).